

DOI: [https://doi.org/10.31392/Hileyapolitical-2023.1-2\(180-181\).08](https://doi.org/10.31392/Hileyapolitical-2023.1-2(180-181).08)
 УДК 328.1

ТИБЕТСЬКИЙ «ВАТИКАН»: ДЕРЖАВА, РЕЛІГІЯ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

TIBETAN "VATICAN": STATE, RELIGION, PUBLIC ADMINISTRATION

Бєбик В. М.,

доктор політичних, кандидат
 психологічних наук, професор,
 професор Українського
 державного університету
 імені Михайла Драгоманова
 e-mail: upsavb@ukr.net

ORCID 0000-0001-8703-4251 <https://orcid.org/>

Bebyk V.,

doctor of political science, candidate
 of psychological sciences, professor,
 professor of the Ukrainian State University
 named after Mykhailo Dragomanov
 e-mail: upsavb@ukr.net

ORCID 0000-0001-8703-4251 <https://orcid.org/>

В статті розглядаються історичні та релігійні особливості державотворення та публічного управління в Тибеті. Тибет переживав різні моменти своєї історії: від імперії – до теократії і автономії. Але в усі часи релігійний чинник відіграв значну роль в суспільному житті Тибету. Традиційною національною релігією тибетців є релігія бон. Тибетський буддизм є синтезом класичного буддизму і релігії бон. Релігійний чинник і досі є важливим в житті тибетців. Тому імператорська і комуністична влад Китаю змушені рахуватися з релігійними традиціями і соціальними нормами тибетців.

Ключові слова: Китай, Тибет, тибетський буддизм, імперія, релігія, публічне управління.

The article examines the historical and religious features of state formation and public administration in Tibet. Tibet experienced different moments of its history: from empire to theocracy and autonomy. But at all times the religious factor played a significant role in the social life of Tibet. The traditional national religion of Tibetans is the Bon religion. Tibetan Buddhism is a synthesis of classical Buddhism and Bon religion. The religious factor is still important in the lives of Tibetans. Therefore, the imperial and communist authorities of China are forced to reckon with the religious traditions and social norms of Tibetans.

Keywords: China, Tibet, Tibetan Buddhism, empire, religion, public administration.

Гори завжди були місцем зосередження сакральної енергії і предметом божественного

поклоніння. Практично в усіх світових релігіях боги живуть, якщо вже й не на небі, то обов'язково – на високій горі.

Тибет, в наслідок певних геологічних та історичних умов, без сумніву, є однією з сакральних і таємничих територій планети. Доступ до території Тибету в усі часи був ускладненим, що зробило цю країну, народ, релігію та способи публічного управління таємничими і, певною мірою, сакральними.

Тибетське нагір'я найбільше на планеті – два мільйона квадратних кілометрів. Тут знаходиться найвища гора планети – Джомолунгма, висота якої становить 8844 метрів над рівнем моря.

В перекладі з тибетської мови її назва означає «божественна мати». Саме тут в Тибеті знаходиться саме високогірне селище планети – 5100 метрів над рівнем моря. Тут трошки важко дихається, але люди живуть і розвивають свою самобутню культуру...

Величезне за площею Тибетське нагір'я з усіх боків оточене потужними гірськими хребтами. На півдні воно межує з Гімалаями, на півночі – з Таримським басейном, на північному сході – з пустелею Гобі, на заході – з гірською системою Каракорум.

Гімалаї – найвищі гори планети, які в перекладі із санскриту означають «серце снігів». Таримський басейн отримав свою назву від річки Тарим, яка є найдовшою річкою внутрішнього стоку в Китаї.

Таримський басейн включає до себе гірське пасмо Тянь-Шань - на півночі, гори Куньлунь - на півдні і пустелю Такла-Макан, яка займає більшу частину Таримського басейну.

Тибет називають водокачкою Азії. Тут починають свій шлях величні річки: Хуанхе, Янцзи, Інд, Меконг, Брахмапутра.

Річка Брахмапутра в перекладі з санскриту означає «син брахми». Річка Інд мовою фарсі означає «потік», а річка Меконг тайською мовою означає «мати води».

Переривчата присутність людей на тибетському нагір'ї фіксується вченими ще з часів палеоліту, тобто – 20 тисяч років тому.

Як свідчить американський археолог Джон Вінсент Белеза з Університету Вірджинії, приблизно 11 700 років тому неолітичні іммігранти з території сучасного Китаю поступово замінили і частково змішалися з первісними мешканцями Тибету.

Ця неолітична хвиля на початку поселилася в басейні річки Ярлунг, яка більш відома європейцям як Брахмапутра. А згодом ці люди розселилися по всьому тибетському плато.

Американський археолог Джон Белеза переконаний, що неолітичні поселенці з півночі Китаю, можливо, були сумішшю культури Янгшао, яка населяла сучасні провінції Хенань, Шеньсі та Шаньсі, і культури Мадзяо, яка населяла верхній район річки Жовта в сучасних провінціях Ганьсу і Цинхай [4].

Неолітичні мешканці Тибету, так само, як і носії китайської археологічної культури Янгшао з басейну річки Хуанхе, проживали переважно в долинах річок на півдні і сході Тибету. Археологи знайшли тут гончарні та кам'яні знаряддя праці: кам'яні сокири, зубила, ножі, веретена, диски та наконечники стріл.

Втім, деякі дослідники висловлюють припущення, що, можливо, неолітичні племена з Тибету свого часу заселили Китай. Але археологи цю гіпотезу спростовують...

Як стверджує Джан Веньцзюнь – директор музею провінції Хенань, в Тибеті китайські археологи теж знайшли предмети з кам'яного віку. Але – не такі древні. Наприклад, в провінції Хенань знайдені предмети, вироблені у 8 тис. до н.е. А в Тибеті знайдені предмети, знайдені у 5 тис. до н.е.

І по культурі, і по специфіці вони – різні. Таким чином, на його думку, центром неолітичної культури Янгшао є провінція Хенань. Саме ця культура згодом і розповсюдилася по всьому Китаю [2].

Варто відзначити, що археологічна культура Янгшао не є найстарішою археологічною культурою в Китаї. Але вона, так само, як українська археологічна культура Трипілля, мала досить високий рівень (як для неоліту) інтелектуального, технологічного та мистецького розвитку.

Неоліт, до речі, це – новий кам'яний вік, який китайські вчені датують 10–3 тис. до н.е. Європейські вчені цей діапазон встановлюють з 8 по 3 тис. до н.е.

Вже згаданий нами Джан Веньцзюнь свідчить, що Янгшао – не сама древня археологічна культура Китаю. Існує ще культура Пейліган. Вона проіснувала з 9 до 7 тис. до н.е. Головна тема кераміки культури Пейліган – сільське господарство. Ця культура мала досить високий рівень розвитку. Тут знайшли музичний інструмент і рис, який люди вирощували. Тоді ще не було держав. І люди передавали свою культуру з покоління в покоління. Культура Янгшао успадкувала досягнення культури Пейліган і передала їх культурі Луншань. Це – споріднені культури [2].

Порівняльний аналіз археологічної культури китайського Янгшао і українського Трипілля свідчить про тісні соціально-генетичні зв'язки між ними.

Це підтверджується, наприклад, особливістю будівництва житла в долинах річок: стіни з гілок дерев, обмазані глиною з кизяками та побілені крейдою, солом'яні дахи.

Дуже схожі глечики та тарілки, розмальовані фарбами та загартовані в печі. Малюнки та символи на кераміці теж дуже схожі...

Археологічна культура китайського Янгшао нараховує понад 1000 відкритих стоянок. Вона дуже схожа на українську Трипільську культуру на берегах Дніпра, який в піснях оспівується як батько.

Культура Янгшао була поширена на величезній території неолітичного Китаю у 5-3 тисячоліттях до н.е.: на схід від провінцій Ганьсу і Цинхай – вздовж басейну річки Хуанхе. Але китайці називають цю величезну річку Хуанхемати...

Як стверджує американський археолог Джон Беллеза, археологічні дані свідчать про те, що поширення китайсько-тибетської протомови було спричинене розширенням культури Янгшао на захід, переплітаючись з культурою Мадзяяо, яка поширилася далі на захід до Гімалаїв [4].

Більшість дослідників неолітичної історії Китаю, у тому числі – Тибету, вважають, що ядром тибетської нації все-таки стали племена, котрі прийшли з басейну річки Хуанхе, яка стала праматір'ю сучасної китайської і тибетської цивілізації.

І тут сходяться думки китайського історика Джан Веньцзюня, американця Джона Белеза, італійця Мауріціо Скарпарі...

Зокрема, Мауріціо Скарпарі вважає, що культури Мадзяяо, Баньшань і Мачан розвинулися з Янгшаоської культури в західних провінціях Ганьсу і Цинхай – на території, що включає до себе також і частину Внутрішньої Монголії [15].

Загалом, проблеми становлення тибетської нації та тибетської державності – в наслідок певних історичних особливостей – довго залишалися таємницею за семи печатками.

На це вплинуло багато об'єктивних і суб'єктивних чинників:

віддаленість і самоізоляція Тибетської цивілізації від провідних цивілізацій світу, мала кількість до буддійських історичних джерел, «зачистка» представниками тибетського буддизму історичної пам'яті тибетського народу.

Відомий дослідник історії Сходу Лев Гумільов відзначав, що в історії Середньої Азії проблеми, пов'язані зі створенням і крахом Тибетської імперії VII-IX століть, висвітлені найменше. Вивчення буддизму, його догматики і філософії, заступило світську історію тибетського народу, який спромігся протягом двохсот років утримувати провідне становище в Центральній Азії, Північній Індії та Китаї [8; 9].

Занепад (чи трансформація?) племен Янгшао завершився у III тис. до н.е.

В II тис. до н.е. предки тибетців – *цяни* ще жили на території сучасної китайської провінції Шенсі. Але вони були звідти витіснені племенами *інь* – предками китайців.

В епоху династії Хань *цяни* були витіснені ще далі – на захід провінції Сичуань та північно-східні райони Тибету. В IV-V століттях н.е. на цих землях виділилися *данчани* і *дансяни*, в VI столітті літописи фіксують тут народ *туфанів*, тобто – *тибетців*.

У VII столітті в Тибеті формується монархічна держава на чолі з царем – *Сронцзан-гам-*

по.

Вже згадуваний нами Лев Гумільов писав, що влада гампо (царя) була обмежена радою, фактично керуючою державою. Весь народ – був військом, яке підпорядковувалося не гампо, а спеціальному військовому міністру. Водночас, вельми впливову групу населення, хоча й чисельно незначну, складало жрецтво древньої тибетської релігії бон [10; 11].

Цар Сронцзан-гампо, який прийшов до влади у 620 році, заснував столицю Тибету – Лхасу і проявив себе умілим полководцем. Він завоював Нижню Бірму і здійснив кілька успішних походів до Китаю, Непалу, Бутану, Ассаму.

В період розквіту Тибетської імперії вона контролювала чималі території нинішнього Непалу, Індії, Китаю, Пакистану, Узбекистану, Киргизії і Таджикистану. В 763 році тибетці взяли штурмом столицю Китаю – Чан'ань (нині – місто Сіань).

Сусіди реально боялися Сронцзан-гампо. В наслідок цього цар Непалу (у 639 році) і китайський імператор (у 641 році) були змушені віддати за нього заміж своїх принцес. Саме з цими принцесами історики і пов'язують вкорінення в Тибеті буддизму...

Лев Гумільов писав про Сронцзан-гампо, що він не бажав бути пішаком в руках вельмож. Вісім з них він вбив власною рукою, коли вони почали йому суперечити. Але справитися з чаклунами (релігії бон) йому було складно, для цього йому знадобилася стороння допомога, і він її отримав в особі буддійських монахів... Таким чином Сронцзан-гампо прийняв буддизм [11].

Боротьба за владу в Тибеті з того часу набувала явних релігійних ознак. Якщо приходили на царський трон прибічники тибетської релігії бон, йшли під ніж прибічники буддизму. Коли ж до влади приходили дхармапали (захисники буддійської віри), карали на горло прибічників бон-віри.

Зрештою, за допомоги військ Богдо-хана Чин Гіз Хана, перемогли прибічники тибетського буддизму. Але Тибет при цьому втратив свою державність.

У 842 році (цар) Лангдарма був вбитий буддійським монахом-відлюдником. Почалася чвари і повстання. Царська влада була знищена. Тибет перетворився на країну, поділену на дрібні князівства, які знаходилися в постійних війнах між собою. Ось так, починаючи з 9 століття, Тибет перетворюється на арену боротьби зовнішніх завойовників за контроль над Тибетським нагір'ям.

Тангути, монголи, джунгари, манчжури, які володіли Піднебесною, періодично завойовували Тибет і ставили там своїх правителів. Тепер вони називалися не тибетськими царями, а далай-ламами, які поєднували церковну та світську владу, і затверджувалися китайськими імператорами.

Після вбивства в IX столітті буддійським монахом тибетського царя Лангдарма, Тибет розпався на кілька малих князівств і розпочався довгий період панування в Тибеті монгольських і манчжурських династій Китаю.

В ці часи консолідуючу роль зіграв буддійський орден Гелуг-Ба, монахи якої відбудували палац тибетських королів Потала. Керівник цього ордену Сонам Г'ятсо отримав від монгольського правителя Алтин-хана титул Та-Ле (Далай), що означає «океан мудрості».

Ось так замість королівської влади в Тибеті був запроваджений політичний режим духовно-світської влади далай-лами. Фактично - це аналог римського папи в католицькій церкві. Перші три далай-лами обиралися жеребкуванням. А далі була розроблена спеціальна виборча процедура...

Як розповідав нам Живе втілення Будди - монах Туденгжаба, Далай лама обирається пересічними монахами, за участю місцевої влади і церковних ієрархів. Вони за допомогою певних ритуалів шукають кандидатів, які можуть стати майбутнім далай-ламою.

Після того як монахи визначились, вони доповідають місцевому уряду про кандидатуру нового далай-лами. Після цього необхідно, щоб керівництво Китаю підтвердило статус майбутнього далай-лами. Відповідно до певних ритуалів необхідно визначити кандидатів і пізніше цих кандидатів має проглянути місцевий уряд.

Процедура пошуку кандидатур на майбутнього Далай-ламу є сакральною і достатньо демократичною водночас. Монахи старшого віку, після медитацій і ходіння навколо священного озера, вибирають кілька маленьких хлопчиків 4-7 років для другого туру відбору.

Наприклад, вони на столі розміщують кілька предметів, серед яких кладуть предмети, що належали померлому Далай-ламі: чотки, книги і т.ін. Якщо якийсь хлопчик (а це – чоловіча справа), вибирає предмет покійного, вважається, що він має з минулим далай-ламою сакральний зв'язок.

З фіналістами розмовляють далі і проводять інші обряди. Аналогічним чином обирають і Живих Будд, з яких потім виховують настоятелів монастирів.

В Китайському Тибеті, як свідчить офіційна статистика КНР, живе приблизно 1700 Живих втілень Будди. Всі вони обрані за процедурами, подібними до процедури обрання Далай-лами.

Але ніхто з них ніколи не зможе претендувати на посаду Далай-лами. Ним буде обраний і затверджений (за давніми імператорськими традиціями) хлопчик, не обтяжений віком, соціальним досвідом і церковними посадами.

В будь-якому випадку, починаючи з XIV століття, Далай-лами і Живі Будди вважаються легітимними, якщо вони затверджені китайським урядом. Окрім того, існує й колективна

система управління буддійськими храмами у вигляді асоціації буддійських храмів. Є також громадські комітети управління в кожному такому храмі.

Фактично, ламаїзм — це ієрархічна церковна система, збудована за аналогією державної ієрархії, встановленої в імперії Богдо-хана Чин Гіз Хана.

Цей різновид буддизму складається з двох частин. Зовнішня культова практика ламаїзму орієнтована на накопичення заслуг, подібно до хінаїни; внутрішня, духовна — спрямована на злиття розуму людини з космічним тілом Будди. Вчення лами як живого Бога містить чотири екзотичних посвячення, які стосуються посуди, таємниці, мудрості, великого єднання.

В 13 столітті в Тибеті була встановлена влада хана Хубілая (нащадка Чин Гіз Хана), який заснував в Піднебесній монгольську династію Юань і збудував Бейдзін — нинішню столицю Китаю. Втім, тибетці від того дещо й виграли, оскільки тибетський буддизм став офіційною релігією в Монгольській імперії.

Як повідомив нам під час зйомок в Шаоліні настоятель Шаолінського монастиря Ші Юнгсінь: «Чин Гіз Хан сам вірив в тибетський буддизм. І коли він завоював Китай, він дуже підтримував буддизм» [1].

Після падіння в 1913 році манчжурської династії імператорського Китаю 13-й далай-лама фактично проголосив незалежність Тибету. Але китайська делегація на конференції, за участі Китаю, Англії та Тибету, відмовилася підписувати її протоколи.

Під час громадянської війни в Китаї Тибет продовжував жити за середньовічними законами — з жорстоким рабством, відрубаними руками і ногами тибетських рабів, які були у власності феодалів і (ви не повірите!) — буддійських монастирів.

Після проголошення у 1949 році Китайської Народної Республіки, далай-лама, як представник тибетської автономії, був обраний заступником голови китайського парламенту.

Але після скасування в Тибеті рабства, феодалів і настоятелів монастирів (за підтримки зарубіжних спецслужб) підняли повстання. Уряд КНР ввів свої війська до Тибету.

Колишні раби не захотіли підтримувати політичний режим далай-лами, який з феодалами і буддійськими чиновниками втік до Індії. А Тибет так і залишився у складі Китаю...

Загалом, багато-хто вважає Тибет — центром Всесвіту і, звичайно, світовим центром буддизму. Насправді, все — набагато складніше.

Тибетський буддизм — приблизно на 600-700 років молодший за «класичний» буддизм. Він сформувався на основі синтезу **буддизму** і релігії **бон**. А тибетська національна **релігія бон** (нині її сповідують приблизно 10 % тибетців), має зороастрійське коріння і пов'язана

з **мітраїзмом**, сформованим в Українському Криму (Пантикапей/Керч)...

Втім, це не заважає тибетцям вважати, що Тибет є центром космосу. Вони мають свій календар і яскраву національну специфіку. Тибетська мова ґрунтується на санскриті — мові, якою говорили українські трипільці. Найпопулярнішими символами в Тибеті є свастика і меандр, що на сакральному рівні єднає українську і тибетську цивілізації [1; 2].

Тибетці до цього часу вірять, що світ — наповнений злими духами. І, навіть, буддисти вважають, що окремі з цих злих духів є сильнішими за Будду.

Спасати від злих духів, на думку горян, можуть тільки чаклуни з чорної релігії **бон**. До речі, чорні кольори явно домінують в національному одязі тибетців. Чорними зображуються і ботхисатви, які мають боротися з богом пекла і злими духами.

І ті, й інші на буддійських зображеннях малюються як люди — з головами яків (биків). Наприклад, ботхисатва **Ямантака**, який переміг бога пекла **Яму**, і загнав його в підземелля, зображується з дев'ятьма головами, тридцятьма чотирма руками і дев'ятьма шестью ногами. Головна голова Ямантаки — голова яка (волохатого тибетського бика з високогір'я).

Давня тибетська релігія бон, популярна серед войовничих тибетців, дуже шанувала сонячного бога Мітру. А культ бога сонця Мітри був також популярним в античні часи в Українському Криму та Українській Кубані.

В Понтіському царстві, в якому правив цар Мітридат VI Євпатор, культ бога Мітри був дуже популярним серед військових. А в давньому українському місті Пантикапей (Керч), тимчасово окупованому російськими нацистами, і досі височіє священна гора Мітридат.

Після вбивства в IX столітті буддійським монахом тибетського царя **Лангдарми**, Тибет розпався на кілька малих князівств і розпочався довгий період панування в Тибеті монгольських і манчжурських династій Китаю.

В ці часи консолідуючу роль зіграв буддійський орден Гелуг-Ба, монахи якої відбудували палац тибетських королів — Потала. Керівник цього ордену Сонам Г'ятсо отримав від монгольського правителя Алтин-хана титул Та-Ле (Далай), що означає «океан мудрості».

Ось так замість королівської влади в Тибеті був запроваджений політичний режим духовно-світської влади далай-лами. Фактично — це аналог римського папи в католицькій церкві. Перші три далай-лами обиралися жеребкуванням. А далі була розроблена спеціальна виборча процедура...

Як свідчить «Живий Будда» монах **Туденгжаба**, Далай лама обирається таким чином: за допомогою монахів, за участю місцевої влади і монахів вищого рангу. Вони за допомогою

певних ритуалів шукають кандидатів, які можуть стати майбутнім далай-ламою.

Після того як монахи визначились, вони доповідають місцевому уряду про кандидатуру нового далай-лами. Після цього необхідно, щоб керівництво Китаю підтвердило статус майбутнього далай-лами. Відповідно до певних ритуалів необхідно визначити кандидатів і пізніше цих кандидатів має проглянути місцевий уряд.

Процедура пошуку кандидатур на майбутнього Далай-ламу є сакральною і демократичною водночас. Монахи старшого віку, після медитацій і ходінь навколо священного озера, вибирають кілька маленьких хлопчиків 4-7 років для другого туру відбору.

Наприклад, вони на столі розміщують кілька предметів, серед яких кладуть предмети, що належали померлому Далай-ламі: чотки, книги і т.ін. Якщо якийсь хлопчик (а це – чоловіча справа), вибирає предмет покійного, вважається, що він має з минулим далай-ламою сакральний зв'язок.

З фіналістами розмовляють далі і проводять інші обряди. Аналогічним чином обирають і Живих Будд, з яких потім виховують настоятелів монастирів.

Живий Будда Туденгжаба розповів нам: «Монахи, після того як виникла необхідність у пошуку майбутнього Живого Будди, здійснюють пошуки за допомогою певних ритуалів. Визначається, чи дійсно обрана дитина є живим втіленням Будди, а потім монахи звертаються до місцевого Живого Будди для того, щоб підтвердити його статус» [1].

Мій знайомий тибетський монах Туденгжаба, який має статус Живого Будди, був обраний для виконання цієї почесної для родини і села місії у віці 4-х років. Його довго готували до цієї місії, забравши (за згодою батьків і місцевої влади) до монастиря.

Потім він навчався на медичному факультеті Тибетського університету в Лхасі, після чого став настоятелем монастиря. І зараз він поєднує цю роботу з роботою в монастирській лікарні та викладанням в університеті. І своїми головними завданнями він вважає наступне: добре виконувати свою храмові обов'язки, бути хорошою людиною, відповідати за хворих при лікарні монастиря.

В Китайському Тибеті, як свідчить офіційна статистика КНР, живе приблизно 1700 Живих втілень Будди. Всі вони обрані за процедурами, подібними до процедури обрання Далай-лами.

Але ніхто з них ніколи не зможе претендувати на посаду Далай-лами. Ним буде обраний і затверджений (за давніми імператорськими традиціями) хлопчик, не обтяжений віком, соціальним досвідом і церковними посадами.

В будь-якому випадку, починаючи з XIV століття, Далай-лами і Живі Будди вважаються легітимними, якщо вони затверджені китай-

ським урядом. Окрім того, існує й колективна система управління буддійськими храмами у вигляді асоціації буддійських храмів. Є також громадські комітети управління в кожному такому храмі.

Фактично, ламаїзм — це ієрархічна церковна система, збудована за аналогією державної ієрархії, встановленої в імперії Богдо-хана Чин Гіз Хана.

Цей різновид буддизму складається з двох частин. Зовнішня культова практика ламаїзму орієнтована на накопичення заслуг, подібно до хінаїани; внутрішня, духовна – спрямована на злиття розуму людини з космічним тілом Будди.

Вчення лами, як живого Бога, містить чотири екзотичних посвячення, які стосуються посудини, тасмниці, мудрості, великого єднання.

Тибетці до цього часу вірять, що світ – наповнений злими духами. І, навіть, буддисти вважають, що окремі з цих злих духів є сильнішими за Будду.

Спасти від злих духів, на думку горян, можуть тільки чаклуни з чорної релігії бон. До речі, чорні кольори явно домінують в національному одязі тибетців. Чорними зображують бог пекла Яма. Чорними зображуються і ботхисатви, які мають боротися з богом пекла і злими духами.

І ті, й інші на буддійських зображеннях малюються як люди з головами яків (биків). Наприклад, ботхисатва Ямантака, який переміг бога пекла Яму, і загнав його в підземелля, зображується з дев'ятьма головами, тридцяти чотирма руками і дев'яносто шести ногами. Головна голова Ямантаки – голова яка (волохатого тибетського бика з високогогір'я).

Давня тибетська релігія бон, популярна серед войовничих тибетців, дуже шанувала сонячного бога Мітру.

Культ бога сонця Мітри був також популярним в античні часи в Українському Криму та Українській Кубані. В Понтійському царстві, в якому правив цар Мітридат VI Євпатор, культ бога Мітри був дуже популярним серед військових. А в давньому українському місті Пантікапеї (Керчі), тимчасово окупованому російськими нацистами, і досі височіє священна гора Мітридат... Дуже популярним був культ Мітри і серед римських легіонерів...

Що ж стосується системи публічного управління, яка сформувалася після падіння Тибетської імперії, то вона дуже схожа на католицьку державу Ватикан і є синкретним поєднанням духовної і світської влади.

Єдина принципова різниця полягає в тому, що в наслідок втрати своєї державності, тибетські буддисти змушені коритися з традицією затвердження свого релігійно-державного правителя керівництвом Китаю. Імператорського чи комуністичного – не має значення.

Водночас, центральна влада Китаю протягом століть, знаючи войовничий характер ти-

бетців, не ризикує ліквідувати ці суспільні інститути, певною мірою погоджуючись на таку національно-релігійну автономію, але й пильно контролюючи її з точки зору недопущення потенційного тибетського сепаратизму.

Список використаних джерел

- 1.Бєбик, Валерій (2020). Таємниці тибетсько-го буддизму. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Fh3BrIoIEss&t=907s>
- 2.Бєбик, Валерій (2020). Таємна історія Тибету. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=h19VWWKp1pc&t=38s>
- 3.Bebyk, Valeriy (2019). Confucianism in the system of modern civilization of the PRC. Riddles of Chinese success / Scientific editor prof. dr hab. Wojciech Pomykalo. Warsaw: Warsaw Management University, Publishing House named after prof. Leszek J. Krzyzanowski, pp. 121-136.
- 4.Bellezza, John Vincent (2015). Tibet archeology. – Available at: <http://www.tibetarchaeology.com/february-2015/>
- 5.China. History and Civilization (2007). Beijing. 256 p.
- 6.Feng, Lingyu; Shi, Weimin (2001). A Glimpse of the Chinese Culture. Beijing: China Intercontinental Press. 198 p.
- 7.General knowledge of China's geography (2006). The Overseas Chinese Affairs Office of the State Council. 226 p.
- 8.Гумилев, Лев (1960). Легенды и реалии античной тибетской истории. Бюллетень истории мировой культуры. № 3. – Available at: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/tibet10.htm>
- 9.Гумилев, Лев (1970). "Secret" and "explicit" history of the Mongols XII-XIII centuries. The Tatar-Mongols in Asia and Europe: A Collection of Articles. Moscow. P. 455-474.
- 10.Гумилев Л.; Кузнецов В. (1970). Бон (Древняя тибетская религия) Вонн. Бюллетень Всесоюзного географического общества. Т. 15: Этнография. Ленинград. – Available at: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/tibet10.htm>
- 11.Гумилев Л. (1969). The majesty and fall of ancient Tibet. Countries and peoples of the East. Issue VIII. – Available at: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/tibet10.htm>
- 12.Herodotus, with an English translation by A. D. Godley (2011). Cambridge. Harvard University Press. 1920. 450 p.
- 13.Лапина З. (1985). Доктрина управления в Средневековом Китае. М.: Наука. 384 с.
- 14.Neolithic Tibet. – Available at: <http://factsanddetails.com/china/cat2/sub1/entry-5378.html>
- 15.Scarpari, Maurizio (2003). Ancient China: Chinese civilization from the origins to the Tang Dynasty. Moscow: Astrel Publishing House; Publishing house AST. 292 p.

References

- 1.Bebyk, Valeriy (2020). SECRETS OF TIBETAN BUDDHISM. – Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=Fh3BrIoIEss&t=907s>

- 2.Bebyk, Valeriy (2020). THE SECRETHISTORY OF TIBET. – Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=h19VWWKp1pc&t=38s>
- 3.Bebyk, Valeriy (2019). Confucianism in the system of modern civilization of the PRC. Riddles of Chinese success / Scientific editor prof. dr hab. Wojciech Pomykalo. Warsaw: Warsaw Management University, Publishing House named after prof. Leszek J. Krzyzanowski, pp. 121-136.
- 4.Bellezza, John Vincent (2015). Tibet archeology. – Available at: <http://www.tibetarchaeology.com/february-2015/>
- 5.China. History and Civilization (2007). Beijing. 256 p.
- 6.Feng, Lingyu; Shi, Weimin (2001). A Glimpse of the Chinese Culture. Beijing: China Intercontinental Press. 198 p.
- 7.General knowledge of China's geography (2006). The Overseas Chinese Affairs Office of the State Council. 226 p.
- 8.Gumilev, Lev. (1960). Legend and reality in ancient Tibet history. Bulletin of the History of World Culture. № 3. – Available at: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/tibet10.htm>
- 9.Gumilev, L. (1970). "Secret" and "explicit" history of the Mongols XII-XIII centuries. The Tatar-Mongols in Asia and Europe: A Collection of Articles. Moscow. P. 455-474.
- 10.Gumilev, L.; Kuznetsov B. (1970). Bonn (Ancient Tibetan religion). Bulletin of the All-Union Geographic Society. Issue 15: Ethnography. Leningrad. – Available at: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/tibet10.htm>
- 11.Gumilev, L. (1969). The majesty and fall of ancient Tibet. Countries and peoples of the East. Issue VIII. – Available at: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/tibet10.htm>
- 12.Herodotus, with an English translation by A. D. Godley (2011). Cambridge. Harvard University Press. 1920. 450 p.
- 13.Lapina, Z. (1985). The doctrine of government in medieval China. Moscow: Science. 384 p.
- 14.Neolithic Tibet. – Available at: <http://factsanddetails.com/china/cat2/sub1/entry-5378.html>
- 15.Scarpari, Maurizio (2003). Ancient China: Chinese civilization from the origins to the Tang Dynasty. Moscow: Astrel Publishing House; Publishing house AST. 292 p.